

Egy korszak – leveleiben

Egy korszak... leveleiben: 1956–88, a kötet alcíme. Kevés izgalmasabb olvasmány fordult meg a kezemben – beleértve az 1956-ról szóló könyveket is. Kitűnő maga a szerkesztők: Horgas Béla és Levendel Júlia ötlete a **Leveleskönyv**. Mint „profi” olvasónak, aki tíz éve maga is írásból él, állandó gondom, hogy vajon az utókor miként fog ítélkezni rólunk? Milyen írások alapján? Tükrözi-e az irodalom (filmről, máról képzőművészetről most ne essék szó), már a megjelenés előtt a három évtizednek a félelmeit, elhallgatásait, elhallgattatásait, szegyezeit, félbeharapott, fulbesúgott, bor mellett elzsörtölödött keserveit? Nyilvánvalóan nem, s erről nem mindig, nemcsak az írástudók tehetnek. Nem(csak) arról van szó, hogy – noha törekszünk rá – a teljességet soha nem érjük el.

Hogyan alakult ki az a „belső cenzúra”, amely még embrió, nácens állapotában elnyomja, kihérelí a lázadó gondolatot? **Eörsi István** levelezésére utalok itt Kardos Györggyel, a nagyhatalmi könyvkiadóval, Csoóri Sándor, Horgas Béla – Levendel Júlia, Levendel László küzdelmére a lapalapításért. Mennyi energia,

szívósság szükségeltetett, s mennyi megalkuvás, mindenestre a lojalitás bizonygatása a botmerek pártállamhoz, állampártokhoz. A korszak csaknem minden érdemleges írástudójától közöl levelet a kötet. Megrendítőeket, vérlázítókat, de mindenképpen tanulságosakat.

A sort Déry Tibor – és felesége – börtönlevelei kezdik. Egy kausztrofóbiában szenvedő idős beteg ember jalkiáltásai, s élete párjának rajongó válaszai, hogy életben tartsa valahogyan, a szabadulásig. De ez az érzés: a kausztrofóbia, azaz a bezártság megkínózza a kötet minden szerzőjét, sőt olvasóját is. A kor egyik slágerfilmjéből (Kovács András: Falak) kölcsönözve a képet a falak valóban, mintha gumiból lettek volna, de nem tágultak a döngetésétől, hanem pulzáltak, tágultak – összehúzódtak. Ezzel nemhogy enyhítették, de már-már a tébolyig – csak növelték a bezártság érzését. Mindenesetre a hatalom a legváltozatosabb, legraffináltabb, olykor brutális eszközökkel (is) gondoskodott arról, hogy az állampolgár ne feledkezhesen meg a falakról.

Számos példát (levelet) idézhetnénk, de legyen elég a kötet-

záró Lengyel László levél, amelyet a pártból való kizárása után – intézett a XIV. kongresszusnak és a központi ellenőrző bizottságnak. Micsoda anachronizmus! Maga a kizárás, s annak módja is! Ezt nem csupán a mai tudásunk mondatja, miután az említett párt, ama kongresszuson fölszámolta önmagát, mert annak érezte ezt egy ország közvéleménye a kizárás idején is.

Hajdan, a buta királyok levélgatták a rossz hírt hozó hírnök fejét. Az a párt, az a hatalom a saját, legjobb híveit rekesztette ki sorából csupán, mert ki merték mondani, hogy a király már régóta meztelen... Ez a levélgűjtemény azonban két dolgot is dokumentál. Mindenekelőtt azt, hogy a falak ellenére is létezett civil társadalom, ha megnyomortottan, tudathasadásosan is. Létezett egy gondolkodó, felelős értelmiségi réteg, amely nem adta föl a reményt és a küzdelmet. A másik tény is nyilvánvalóvá lesz az Aczélhoz, Óvárihoz stb. írott levelekből: ez a hatalom messze nem ártatlan, nem védekezhet azzal, hogy nem tudott a bajokról, mert nem szóltak neki. A történelem azonban nem ad fölmentést.

Horpácsi Sándor